

ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΑ

Κ. Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ: ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Ὁ Ἀλεξανδρινὸς ποιητὴς Κ. Ν. Κωνσταντινίδης ἀπὸ πρόπερσι μᾶς θυμᾶται καὶ μᾶς πετᾷ κάθε τόσο καὶ κάτι. Μετὰ τὸ «Τραγοῦδι τῆς Ἡλιόκαλης», πρόπερσι τύπωσε καὶ ἐκκυκλοφόρησε τὸν ποιητικὸ τόμο «Βάλσαμα», μιὰ συλλογὴ καλῇ ποιημάτων· πέρσι ἔδωσε στὸ Ἀθηναϊκὸ θέατρο δυὸ του ἔργα μὲ τάσεις· καὶ φέτος μᾶς ἔστειλε μιὰ κριτικὴ του, ποὺ διάβασε καὶ τύπωσε στὴν Ἀλεξάνδρεια μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐορτῆς γιὰ τὸν Κωστῆ Παλαμᾶ. Τὸ νέο αὐτὸ βιβλίον ἔχει γραφεῖ μὲ πίστη καὶ θρησκευτικὴ προσοχὴ καὶ ἐπιμέλεια. Εἶναι ἓνα προπαγανδιστικόν, ἀσφαλῶς, βιβλίον γιὰ νὰ ὑψώσῃ τὸν «ποιητὴ του». Ὅμως, ἄσχετα γιὰ τὸ σκοπὸ ποὺ ἐγράφη, ὀφείλομε νὰ ὁμολογήσωμε, εἶναι ἓνα ἐξαιρετικὸ καὶ μὲ ὄρεξη γραμμένο κριτικὸ δοκίμιον. Ὁ φανατισμὸς κατορθώνει πολλά. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸν κ. Κωνσταντινίδην: τὸν ἐνέπνευσε στὸ γράψιμον τοῦ ὠραίου αὐτοῦ βιβλιαρίου, μέσα στὸ ὅποιο ὁ ὕμνος γιὰ ἓνα πρόσωπον ἐκσπᾷ ἐξεζητημένος, δημιουργῶντας κόσμους καὶ ἀτμόσφαιρα. Παρ' ὅλον ὅτι ἀναγνωρίζομε τὸ βιβλίον ὡς καλογραμμένο καὶ προσεχτικὰ ταχτοποιημένο σὲ σκέψεις καὶ κρίσεις, ποὺ αὐτὸ τιμᾷ βέβαια τὸν συγγραφέα, ἡμεῖς διαφωνοῦμε—ὅπως εἶπαμε καὶ ἄλλοτε ὅταν μᾶς ἐδόθη ἡ εὐκαιρία καὶ ἡ σχετικὴ περίστασις— ριζικώτατα, πρὸς ὅλο σχεδὸν τὸ βιβλίον, καὶ συγκεκριμένα σ' αὐτὰ τὰ σημεία:

Στὴν σελίδα 9 ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει τὰ ἑξῆς:

«Εὐσυνείδητος (ὁ Παλαμᾶς δηλαδὴ) πρόθυμος νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ὅποιαν ἀξία καθενός, καὶ ἂν αὐτὸς ἔτυχε κάποτε νὰ τὸν πικράνῃ, μ' αὐστηρὸς ἀπέναντι ἐκείνων ποὺ χωρὶς νᾶχουν κανένα φιλολογικὸ τίτλον βγαίνουν, νομίζοντας πὼς θὰ ἐπιδειχτοῦν γιὰ νὰ ἐπικρίνουν ἢ νὰ κολα-

κέψουν». «Όλοι μας ξέρουμε ποιὸς παρουσίασε στὰ νεοελληνικά γράμματα ἀνθρώπους μηδεμίαν σχέσιν ἔχοντας μὲ τὴν Τέχνην καὶ πὼς δὲν ὑπάρχει ποιητὴς ἢ ποιητάκος γιὰ τὸν ὁποῖον νὰ μὴν ἔγραψε ὁ Παλαμᾶς ἓνα ἄρθρο χωρὶς νὰ τὸ ἀξιῇ, ἢ νὰ τὸν παρουσιάσῃ ἐπίσημα πάλι μὲ ἄρθρο ἢ μὲ πρόλογο ζημιώνοντας ἔτσι καὶ τὴν Τέχνην καὶ τοὺς ἄλλους καλοὺς ποιητὰς καὶ τὸν ἑαυτὸ του, γιατί τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ δὲν θὰ κοροϊδέψῃ τὸν ποιητάκο παρὰ ἐκεῖνον ποὺ τὸν παρουσίασε (ὄρα τὰ «Κυπαρίσσια» τῆς Νίνας Ναοῦμ) καὶ ἀκόμη ἐκείνους τοὺς καλοὺς ποιητὰς τοὺς ὁποῖους καταδέχεται (!) νὰ προλογίῃ (ὄρα Μυρτιώτισσα). Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο κανέναν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἐπίκρανε, παρὰ μόνον ἐκείνους ποὺ τοὺς διαβάζουν, καὶ ἐκείνους ποὺ θὰ λυπηθοῦν γιὰ τὴν κατάντια τῆς δύστυχης Τέχνης μας. Δὲν ὑπάρχει ἔξ ἄλλου λογοτεχνικὸ περιοδικὸ ἢ βιβλίον νέων ἢ καὶ νεωτάτων ἀκόμα ποὺ νὰ μὴν ἔχῃ συνεργασία του, γιὰ νὰ γράψουν οἱ νέοι αὐτοὶ εὐφύμως ἢ εὐκαιρίας τυχούσης νὰ στήσουν τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν ἀντιθέτων του. Ὅσο γιὰ τὸ ὅτι εἶναι ἔτοιμος νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν «ὀποῖαν ἀξίαν καθενὸς» αὐτὸ πειὰ εἶναι τὸ ἔξωφρενικώτερο. Ἐχομε παράδειγμα τοῦ ἀντιθέτου στὸ ζήτημα Καβάφη ποὺ δημιουργήθηκε πρὸ ἐτῶν :

«Όλοι ἔγραψαν ἢ ὑπὲρ (οἱ περισσότεροι) ἢ κατὰ καὶ μόνον ἐκεῖνος δὲν κατεδέχθη νὰ πῇ ἔστω καὶ σὲ δυὸ λέξεις τὴν γνώμη του ἀπὸ φόβο μήπως τὸν ἐπαινέσῃ. Φαίνεται πὼς ἐκεῖνοι γιὰ τοὺς ὁποῖους δὲν γράφει δὲν εἶναι τίποτα, ἐνῶ ἐκεῖνοι γιὰ τοὺς ὁποῖους γράφει εἶναι ἀναμφισβητήτως «maîtres» καὶ πέρνουν ἀμέσως δίπλωμα ποιητικῆς... ἀδείας!

Παρακάτω ὁ κ. Κωνσταντινίδης μᾶς λέγει: «...πολὺ σπάνια μιλεῖ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του». Κι' αὐτὸ δὲν εἶναι ἀληθινόν. Ἄν φυλλομετρήσωμε προσεχτικὰ ὅσα δημοσιεύματα σκόρπισε σὲ ἐπιφυλλίδες ἢ ἄρθρα στὸν περιοδικὸ καὶ καθημερινὸ τύπο θὰ δοῦμε παντοῦ νὰ ὑψώνεται ὁ ἄλλος ἐγωϊσμός, τὸ καταστρεπτικὸ μικρόβιο τοῦ «ἐγώ... ἐγώ...» ποὺ ἄλλοτε, παλαιότερα, εἶχε καὶ ὁ κ. Ξενόπουλος. Ἄν θέλετε κυττάξετε ἓνα ἄρθρο του ποὺ μῆνῃκε στὸν «Ἐλεύθερο Λόγον» πρὸ καιροῦ μὲ τὸν τίτλον «Ronsard».

Καὶ περὶ κάτω στὴ σελίδα 27 ποὺ πρόκειται γιὰ τὰ

«μεταπολεμικά» πού δὲν ἀκολούθησε ρεύματα : ὁ Παλαμᾶς δὲν παρεσύρθη ἀπὸ τὰ ρεύματα αὐτά. Οἰκειοθελῶς ἐσημείωσε σταθμούς σ' ὅλες αὐτὲς τὲς ἐποχὲς καὶ ἐκδηλώσεις : ὑπῆρξε καὶ Τρικουπικὸς στὴν ποίησί του, καὶ Βενιζελικός, καὶ γιὰ τὸν Βασιλέα ἔγραψε, καὶ ὑπὲρ καὶ κατὰ τοῦ κομμουνισμοῦ, καὶ ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας, καὶ ἄλλα.

Ἐπαναλαμβάνομε καὶ πάλι ὄχι γιὰ νὰ ἀναφέρωμε τὸ τί γράφει ὁ συγγραφεὺς στὸ μικρὸ του αὐτὸ δοκίμιο ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐκφράσωμε μὲ εἰλικρίνεια τὴ γνώμη μας :

Δὲν καταλαβαίνομε τὸν Παλαμᾶ.

Ὅριστε σεῖς λεπτομερῶς καὶ ἀναλυτικὰ νὰ μᾶς τὸν ἐξονυχίσετε, νὰ μᾶς τὸν διῴλσετε νὰ τὸν καταλάβωμε καὶ τότε θὰ σᾶς εὐγνωμονοῦμε. Ὅχι ὅμως, πρὸς Θεοῦ, μὲ ἀόριστα κοσμητικὰ ἐπίθετα, οὔτε μὲ φράσεις θορυβώδεις καὶ κενές. Μὲ λέξεις πού νᾶχουν σημασία, βαρύτητα, βάθος, εἰλικρίνεια· μὲ λέξεις πού νὰ λένε κάτι.

«Ὁ Παλαμᾶς», γράφει παρακάτω ὁ κ. Κωνσταντινίδης, «ἀπευθύνεται κυρίως σὲ μορφωμένο καὶ αἰσθαντικὸ κοινόν.» Ὡστε μόνο στὸν κύκλο τῶν διανοουμένων ; Μὰ τότε πῶς μέχρι χιτὲς ἐλέγατε καὶ ἐπρεσβεύατε ὅτι ἡ περιφανὴς νίκη του, εἶναι ὅτι ἀπευθύνεται στὸ λαό, πού τὸν ἐννοεῖ καὶ τὸν ξέρει; Καὶ κάτι ἄλλο πού ἀναφέρετε—τὰ πέργω σκορπιστὰ καὶ ὄχι μὲ τὴ σειρὰ των—στὸ κριτικὸ αὐτὸ δοκίμιο : Λέτε πῶς ἡ κριτικὴ καὶ ἡ μελέτες τοῦ Παλαμᾶ εἶναι διδασκαλία ἀνώτερη πού διαφεύγει τῶν μοχθηρῶν κτλ. τὴν προσοχή. Κ' ἐδῶ ἔχω ν' ἀντιτάξω τὴν ἄρνησί μου. Τί εἶδος διδασκαλία εἶναι τὸ νὰ ἀναφέρει κανεὶς κομμάτια ἀπὸ ἔργα παλαιότερων ξένων συγγραφέων ; Αὐτὸ σημαίνει ἀπλῶς πολυμάθεια. Ὅσο γιὰ τοὺς μοχθηροὺς, σᾶς πληροφοροῦ, καὶ θελήσετε νὰ τὸ πιστεύσετε, αὐτοὶ δὲν ὑπάρχουν. Γιατὶ ὅλοι ἀγαποῦν (τὸν Παλαμᾶ) καὶ τοῦ ἀναγνωρίζουν κάποιαν ἀξία, ὄχι ὅμως ἐκείνην πού θέλουν νὰ τοῦ δώσουν οἱ ἀτομικοὶ φίλοι του καὶ θαυμασταί του, οἱ «κλακέρ» του νὰ ποῦμε.

Ἐμεῖς θὰ προτιμούσαμε τὸν Παλαμᾶ καὶ θὰ τὸν θέλαμε νὰ μὴν εἶναι οἷος σήμερα μᾶς παρουσιάζεται καὶ μᾶς ἐπιβάλλεται παρὰ τὴν δύναμί του. Γιατὶ βεβαίως κανεὶς δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ παραγνωρίσῃ τὴν ἀξία του, καὶ ν' ἀνταλλάξῃ τὴ θέσι του μ' ἄλλον πού δὲ θὰ μπορῇ νὰ σταθῇ

ἐκεῖ. Καὶ ποῖος δὲ θὰ ἤθελε νὰ τιμήσῃ μὲ τὸ νομὰ του τὰ Νεοελληνικὰ γράμματα εἰς τὸ ἔξωτερικό, ἂν ἄλλος δὲν θὰ ἦταν σὲ θέσι νὰ τὸ κάμῃ ἀπὸ τοὺς ποιητὰς μας; Ἀλλὰ ποῦ εἶναι αὐτὴ ἡ τιμὴ; Ἡ μήπως τὸν ὀνομάζετε καὶ σεῖς «ψηλότερη κορυφὴ ὅχι μόνο τῆς σύγχρονης ἐλληνικῆς Ποιήσεως μὰ καὶ μιὰ ἀπ' τὰς ψηλότερες τῆς παγκοσμίας» ἀρνούμενος ἢ μεταφράζοντας, ἢ καλύπτοντας τὴν γνώμη ξένων ἐλλήνιστῶν; Ὅμως τί περιμένετε νὰ σᾶς ποῦν οἱ ξένοι; Αὐτοὶ γὰρ νὰ γίνουν ὀνομαστοὶ στὴν Ἑλλάδα καὶ σεβαστοὶ ἀναφέρουν καὶ γράφουν πῶς ὅλοι μας εἴμαστε Ὅμηροι, ἀπὸ τὸν Βασίλη τὸν Μεσολογγίτη ὡς τὸν... Ματσούκα. Πόσο πλανώμεθα ὅταν θέλομε ὑποστηρίξοντας κάποια προσπάθειά μας καὶ κάποια ἰδέα μας νὰ κρίνωμε κάποιαν ἄλλην μισητὴν μας.

Τὸ φύλλο τὸ εἰδικὸ τῆς «Νέας Ζωῆς» βγήκε μὲ τέτοιες προπαγανδιστικὰς τάσεις μονόπλευρης ὑποστήριξης: ἐκεῖ μέσα δὲ μπῆκαν γνώμες παρὰ ἐπαινετικὰς, λιβανωτοί, καὶ ὕμνοι. Θέλουν κανένα ποράδειγμα; Νὰ δυὸ πρόχειρα: α' στὴν κριτικὴ τῆς Μυρτιώτισσας παρελήφθησαν στίχοι τοῦ Καβάφη. Τὸ δεύτερο εἶναι κάπως σκληρό: δὲν ἐδημοσιεύθη κριτικὴ πού ἐξητήθη ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ φύλλο, μὲ τὴν δικαιολογίαν πῶς ἔφθασε ἀργά, ἐνῶ ἔφθασε ἀπ' τὰς πρώτες, καὶ ἐνῶ ἄλλες — ἐπιβεβαιωμένον αὐτὸ — ἔφθασαν μῆνα κατόπιν, καὶ ἐνῶ τὸ τεῦχος ἐκυκλοφόρησε 5 μῆνας μετὰ. Τὸ γιὰ δὲν ἐδημοσιεύθη μολονότι ἐξητήθη, ἢ κριτικὴ αὐτή, ἄγνωστον. Δὲν περιεῖχε πολὺ κακὰ πράγματα· μιὰ γνώμη μόνο, ἔτσι διατυπωμένη:

«Μέσα σ' ἓνα σημείωμα ὠρισμένων γραμμῶν, εἶναι ἀδύνατον νὰ κριθῇ ἓνας ἐργάτης τῶν Νεοελληνικῶν Γραμμάτων, μιὰ ἀρκετὰ γνωστὴ φυσιογνωμία, σὰν τοῦ Κωστῆ Παλαμά. Ὁ στενὸς χώρος πού διατίθεται στὴν ἔρευνα τῆς «Νέας Ζωῆς» — ἡ ὁποία ἀκολούθησε τὸ σύστημα τῆς «Νέας Τέχνης» καὶ τῆς 30ετηρίδος τοῦ Ξενοπούλου — δὲν εἶναι βέβαια ἀρκετὸς γιὰ νὰ κριθῇ λεπτομερῶς καὶ μὲ ἀκρίβεια ὁ Παλαμᾶς καὶ νὰ καταδειχθῇ γιὰτὶ ἀκριβῶς εἶναι καὶ δὲν εἶναι μεγάλος ποιητής.

Ὁ Παλαμᾶς, κατὰ τὴν ἀντίληψί μου εἶναι ποιητής. Μὰ δυστυχῶς αὐτὸ τὸ μαρτυροῦν μόνον ὀλίγοι στίχοι του, κι' αὐτοὺς σκόρπισε σὲ κάποια του βιβλία. Οἱ στίχοι αὐτοί, ἔχουν μία καλὴ φιλοσοφικὴ διάθεσι, εἶναι ἁρμονικοὶ καὶ κυλοῦν ρυθμικὰ στὸ διάβασμά των. Μὰ δυστυχῶς εἶναι

ὀλίγοι. Τοὺς βρίσκομε ἂν φυλλομετρήσωμε τὸν «Τάφο», τὸν «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου», καὶ ἄλλου. Ἔχω τὴν ἐντύπωσι πῶς ὠφέλησε πολὺ τὸν Παλαμᾶ τὸ νὰ ἐπιδιοθῇ καὶ νὰ καταγίνῃ μὲ ὅλα γενικῶς τὰ εἶδη τοῦ λόγου. Ἐκεῖνο ὅμως πού ἐπέτυχε περισσότερο εἶναι ὁ ἐλεύθερος στίχος (ἐδῶ μιμήθηκε τρομερὰ τὸν Οὐίτμαν, τὸν ὁποῖον διακρίνει ὁ παλμός ὁ γεμάτος ἀπὸ ζωῇ). Εἰς τοὺς νέους ὁ Παλαμᾶς ἔδωσε ἓνα εἶδος μορφῆς καὶ κατευθύνσεως παρουσιάζοντας διαφόρους — οἱ περισσότεροι ὅμως χωρὶς τὴν παραμικρὴ ἀξία — κ' ἐπιβάλλοντάς τους μὲ ἄρθρα στὸν τύπο καὶ μὲ προλογικὰ σημειώματα.

Μὰ τοὺς σοβαρώτερους ἀπ' αὐτοὺς δὲν τοὺς συγκινεῖ ἡ ποιήσις του. Θὰ ἦταν ἄλλος ὁ Παλαμᾶς, ἂν δὲν ἐτύπωνε κάθε τόσο προλόγους, ἄρθρα καὶ στίχους. Μιὰ καλὴ συλλογὴ, ἐκλογὴ ἀπ' ὅλο τὸ ἔργο του, θὰ ἦταν «κάτι».

Ὡς ποιητῆς δὲν μᾶς ἔδωκε καὶ πολλὰ πράγματα, ἐνῷμποροῦσε πολὺ καλὰ νὰ μᾶς δώσῃ.

Ὡς κριτικὸς ἔβλαψε ἀναμφιβόλως τὴ Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία παρουσιάζοντας νέους πού δὲν ἔκαμαν στὴ ζωὴ τοὺς τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ὑβρίζουν τὴν Τέχνην, ὀχρωμένοι πίσω ἀπὸ τὶς κρίσεις του.

Ὡς θεατρικὸς συγγραφεὺς, ἔδωκε ἓνα καλὸ δρᾶμα. Ὡς διηγηματογράφος, ἐλάχιστα ὠφέλησε τὸ ἐλληνικὸ πεζογράφημα.

Ὅφειλόμε βέβαια στὸ πρόσωπό του ἓναν κάποιο σεβασμὸ γιατί εἰργάσθη κατὰ δύναμιν γιὰ τὴν ἀναγέννησι τῶν Νεοελληνικῶν Γραμμάτων.

Καὶ γιὰ νὰ τελειώνω: Ἡ κριτικὴ τοῦ κ. Κωνσταντινίδου ἔχει τὰ ἐλαττώματα τοῦ φανατισμοῦ, καὶ τὰ προτερήματα μιᾶς καλῆς προσπαθείας καὶ ἐμπνεύσεως. Πιστεύω μ' ὅλα αὐτὰ τὰ παραπάνω ὁ κ. Κωνσταντινίδης νὰ μὴ θυμώσῃ καὶ νὰ μείνῃ καὶ πάλι φίλος, ἐκτὸς πιά ἂν ἔχῃ δεδομένα γιὰ νὰ μὲ διαψεύσῃ καὶ ἀντιρροήσῃ, ὅποτε εἶμαι πρόθυμος νὰ ἐπανέλθω μὲ ἄλλα ἐπιχειρήματα καὶ κρίσεις τὰς ὁποίας δὲν ἀναφέρω ἐδῶ γιατί δὲν ἔχω σκοπὸ, καταχρώμενος τῆς καλωσύνης τοῦ περιοδικοῦ τούτου καὶ τῶν φιλειρηνικῶν του αἰσθημάτων, ν' ἀνοίξω πολεμικὴ μ' ἓνα καλὸ φίλο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο μιὰ θάλασσα μᾶς χωρίζει καὶ μιὰ διαφορὰ — μεγάλη — ἀντιλήψεων.

Ο ΜΑΡΙΟΣ ΒΑΓ'ΑΝΟΣ